Archive of SID

فصلنامه بین المللی قانون یار
License Number: ۷۸۸٦٤ Article Cod: ۲۰۲۰S۳D۱۲SH۸M ISSN-P: ۲٥۳۸-۳۷۰۱

تحلیل و واکاوی ابعاد جرم کاوش غیرقانونی در اماکن و محوطه های باستانی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۱۲/۱۵)

شهلا گنجی

چکیده

یکی از جرایم رایج علیه میراث فرهنگی و آثار باستانی، حفاری و کاوش غیر مجاز در محوطه‌های تاریخی باستانی به قصد به دست آوردن اموال تاریخی و فرهنگی است که متأسفانه امروزه با تولید و ساخت وسایل و ابزار فلزیاب و گنج یاب ارتکاب این عمل برای عاملان آن از سرعت، دقت و وسعت فوق العاده‌ای برخوردار شده است. این جرم، باعث ورود آسیب و ایجاد تخریب در محوطه‌های تاریخی شده و گاه آثار جبران‌ناپذیری را به بار می‌آورد. در این مقاله ابعاد جرم کاوش غیرقانونی در اماکن و محوطه های باستانی و کاوش تحت عناوین سیاست جنایی تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی مورد بررسی قرار گرفته است و راهکارهایی تحت عناوین راهکارهای کیفری و غیرکیفری برای پیشگیری از بزه مذکور ارائه شده است. پیشگیری از وقوع جرم حفاری و کاوش غیرمجاز و سایر جرایم علیه میراث فرهنگی نه تنها مستلزم وجود قوانین کافی و عملکرد درست دستگاه‌های قضایی و دولتی است، بلکه ایجاد آگاهی و نگرش درست در میان مردم درباره ارزش تاریخی و فرهنگی این آثار و تاثیری که میراث ارزشمند در شناخت هویت و فرهنگ مردم هر کشوری دارد می‌تواند به پیشگیری از ارتکاب هرچه بیشتر این جرایم بیانجامد.

واژگان کلیدی: کاوش غیر قانونی، حفاری، عتیقه، مخوطه های تاریخی، گنج، دفینه

www.SID.ir

Archive of SID

بخش اول: کلیات و مفاهیم

لغت حفاری به معنای کندن زمین است. حفار کسی است که پیشه‌اش کندن زمین و کاوش کردن آن است.[1] کاوش نیز به معنای تفحص کردن آمده است.[2] با توجه به معنای لغوی و مفهوم عرفی کاوش و حفاری تفاوت آنها مشخص می‌شود. اساساً کاوش حفاری نیست و با استعمال لفظ حفاری، کندن، به زیر زمین دست یافتن، لایه‌های خاک را کنار زدن به ذهن متبادر می‌گردد، در حالی که با به کار بردن واژه کاوش بیشتر جستجو و دنبال چیزی گشتن متجلی می‌شود. خاک یک محل باستانی، سند و مدرکی است که برگ‌ها و صفحات آن باید مطالعه قرار گیرد تا بتواند برگی از تاریخ گذشته یک ملت باشد. طبقات و بقایای محل باستانی که در طول عملیات حفاری تعیین و تشخیص داده می‌شوند برای همیشه نابود می‌گردند و آثار و محتویات طبقات و لایه‌ها نیز برداشت می‌شوند. به طور کلی تمام چیزی که بعد از انجام عملیات حفاری باقی می‌ماند، برخی از آثار مکشوفه در قسمت‌های دست‌نخورده محل باستانی، تصاویر، یادداشت‌ها و نقشه‌ها و ترسیم‌های مربوط به مشاهدات کاوشگر است که برای آیندگان محفوظ می‌ماند. بنابراین ثبت و مشاهده دقیق در طول انجام عملیات حفاری روزانه از اهمیت زیادی برخوردار است که این امر، نه تنها به خاطر رعایت دقت و توجه در جریان تحقیق و بررسی بلکه به این دلیل است که کاوشگران در واقع منبعی از اطلاعات باستان‌شناسی را برای مراجعه و استفاده دیگران فراهم کنند. محل‌های باستانی منابعی تجدید ناپذیرند و به همین جهت باید از انجام هرگونه عملیات حفاری غیرعلمی و بدون هدف و برنامه صحیح اجتناب کرد. هرگونه طرح و برنامه حفاری باستان‌شناسی به منظور مشکل‌گشایی موارد خاص و نیز مسائلی که دقیقاً توضیح داده شده‌اند باید از مجاری یک طرح تحقیقی صحیح و جامع رهبری شوند[3]. باستان شناسی قبل و بعد از آنکه به صورت یک علم در

[1] – معین، دکتر محمد، فرهنگ معین، جلد اول، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۱، ص ۱۳۶۲.

[2] – کاتوزیان، دکتر ناصر، فرهنگ کاتوزیان، تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۸۳، ص ۵۶۳.

[3] – فاکان، برایان، درآمدی بر باستان‌شناسی (اصول، مبانی و روش‌ها)، ترجمه دکتر غلامعلی شاملو، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۴، ص ۳۵۷.

www.SID.ir

Archive of SID

مجموعه علوم انسانی تدوین و ارائه شود در طول تاریخ سه مرحله اساسی را پشت سر گذاشته است.

الف- کند و کاو به منظور کشف اشیاء عتیقه

در این مرحله که تا تولد باستان شناسی به عنوان یک علم ادامه داشته است کند و کاو در اماکن باقی مانده از گذشته به قصد کشف گنج و عتیقه صورت می‌گرفته است و اشیاء مکشوفه صرفاً ارزش کالایی و تجاری داشته است.

ب – حفاری در اماکن تاریخی به منظور کشف آثار تمدن‌های گذشته

در این مرحله که بعد از تولد علم باستان‌شناسی و تا دهه‌های اخیر جریان داشته است کاوش در محوطه‌های تاریخی به قصد کشف تمدن‌های کهن، حوزه جغرافیایی آنها و کشف و ارائه اطلاعات کلی در این خصوص انجام گرفته است. در این مرحله پژوهش‌ها نسبتاً قانونمند شده، شکل علمی یافته و از هدف تجاری خارج و اهداف آن علمی‌تر شده است. معذلک ارائه تحلیل علمی دقیق از عناصر سازنده تمدن بشری در دوره‌های مختلف تاریخی مورد توجه جدی واقع نمی‌شد.

ج: پژوهش در آثار باقی مانده از گذشتگان به قصد کشف اجزاء و عناصر سازنده تمدن‌های گذشته و کشف ارزش‌های آئینی، فرهنگی، معنوی و ... در این مرحله که از دهه‌های اخیر آغاز شده است پژوهش‌های باستان‌شناسی به لحاظ روش و هدف عمیقاً دگرگون شده و به منظور وصول به نتایج علمی اساسی، دقیق‌تر و جزئی نگرتر شده است. اجزاء و عناصر سازنده تمدن‌ها مثل دین، اقتصاد، صنعت، آداب و رسوم، کشاورزی و سایر وجوه حیات بشری در دوره تاریخی مورد مطالعه، بررسی و کاوش دقیق و جزئی قرار می‌گیرد. در این مرحله از باستان شناسی از متخصصان سایر علوم مثل زیست‌شناس، جانورشناس، زمین‌شناس، شیمیدان و..... بهره می‌گیرد. تاریخ علوم و کشف زوایای تاریک تاریخ حیات بشری مرهون ورود علم باستان‌شناسی به این مرحله از حیات خود است. حفاری‌های علمی در این مرحله علیرغم رشد فنآوری‌ها، تخصص‌ها و افزایش نسبی امکانات و تجهیزات، آهسته‌تر ولی با نتایج علمی بیشتر انجام می‌گیرد. در این مرحله کشف اشیاء اهمیت خود را از دست داده و صرف مطالعه علمی

www.SID.ir

Archive of SID

مد نظر قرار گرفته است.[1] هرچند باستان‌شناسی به مفهوم علمی آن کمتر از یکصد سال است که در جهان رواج یافته و جای خود را در میان علوم عصر ما پیدا کرده است اما جست‌وجو برای یافتن اشیاء و آثار تاریخی نظیر گنج و غیره قدمتی چندین هزار ساله دارد. صرف‌نظر از محققان و باستان‌شناسانی که به صورت قانونی و سازمان‌یافته به کاوش در محوطه‌های باستانی می‌پردازند و زمینه غنای یک فرهنگ و تمدن را فراهم می‌آورند، غارت‌گران و چپاول‌گران همواره در جستجوهای غیرعلمی خود ضربه‌های جبران‌ناپذیر بسیاری به این زیرساخت‌های فرهنگی وارد نموده‌اند. نشانه‌های حیات بشر در پهنه ایران به دوران حجر قدیم برمی‌گردد. شرایط اقلیمی و موقعیت خاص جغرافیایی کشور سبب شده است که در دوره‌های مختلف تاریخی، تمدن‌های متفاوتی در گوشه و کنار کشور ظهور کنند. حیات طولانی بشر در سرزمین ما یادگارهای گرانقدری بر جای گذاشته است.

بخش دوم: ارکان تشکیل دهنده جرم حفاری و کاوش

بند اول: بررسی رکن قانونی

ماده قانونی مرتبط با جرم حفاری و کاوش در اماکن تاریخی-فرهنگی در حاضر ماده ۵۶۲ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ می‌باشد. این ماده مقرر می‌دارد: «هرگونه حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اموال تاریخی – فرهنگی ممنوع بوده و مرتکب به حبس از شش ماه تا سه سال و ضبط اشیاء مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور و آلات و ادوات حفاری به نفع دولت محکوم می‌شود. چنانچه حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد علاوه بر ضبط اشیاء مکشوفه و آلات و ادوات حفاری مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود». بنابر تبصره یک این ماده هرکس که اموال تاریخی فرهنگی موضوع این ماده را حسب تصادف به دست آورد و طبق مقررات سازمان میراث فرهنگی کشور آن را تحویل ندهد به ضبط اشیاء مکشوفه محکوم می‌گردد. تبصره دوم این ماده نیز خرید و فروش اموال تاریخی-فرهنگی حاصله از حفاری غیرمجاز را ممنوع اعلام می-

[1] – صمدی، یونس، میراث فرهنگی در حقوق داخلی و بین الملل، تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۸۲، ص ۲۹۳.

www.SID.ir

Archive of SID

کند و خریدار و فروشنده را علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌کند. ضمناً هرگاه فروش این اموال تحت هر عنوان از عناوین به طور مستقیم یا غیرمستقیم به اتباع خارجی صورت بگیرد مرتکب به حداکثر مجازات مورد نظر محکوم می‌شود. چنانچه اموال تاریخی – فرهنگی موضوع ماده ۵۶۲ به طریقی غیر از حفاری و کاوش در تصرف شخص یا اشخاص یافت شود مشمول مقررات ماده مذکور قرار نخواهد گرفت زیرا آنچه در این ماده مورد نظر مقنن واقع شده در حقیقت انجام هرگونه حفاری و کاوش است نه مطلقِ به دست آوردن اموال تاریخی – فرهنگی. به عبارت دیگر قانونگذار برای نفس حفاری و کاوش مجازات پیش‌بینی کرده است. در مورد اینکه آیا عملیات در حریم آثار ملی یا بقاع متبرکه و اماکن مذهبی شامل ماده قانون مذکور می‌گردد یا خیر ممکن است اختلاف نظر حاصل شود. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه به موجب ماده ۱۳۹ قانون مدنی، حریم در حکم ملک صاحب حریم و در حقیقت قسمتی از ملک اصلی است، نمی‌تواند خارج از حکم این ماده واقع شود. از طرفی اماکن و محوطه‌های تاریخی و بقاع متبرکه و اماکن مذهبی، علی الاطلاق بیان شده و حریم از آنها مستثنی نشده و براساس اطلاق مذکور، کل یک مکان تاریخی، مشمول این ماده است و کلیت یک مکان، قسمت اصلی و حریم آن را در بر می‌گیرد و عملیات مضر به حریم میراث فرهنگی، وصف مجرمانه به خود گرفته است (ماده ۵۶۰ ق.م.ا) و این حداقل، مفهِم آن می‌تواند باشد که حریم آثار فرهنگی، تاریخی در نظر قانونگذار دارای اهمیت است. ضمن اینکه اقتضای تفسیر مضیق این است که مطلب جدیدی وارد قانون نشود و در بحث حاضر چنین امری منتفی است؛ چرا که حریم، جزء اماکن تاریخی است و قسمتی از آن به شمار می‌رود و وارد ساختن موضوع جدیدی به متن قانون نمی‌باشد.[1]

[1]- شاکری، ابوالحسن و پالندی، حسن، «بررسی جرم حفاری و کاوش غیرمجاز»، پژوهشنامه حقوقی، سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۰، ص ۷۶.

www.SID.ir

Archive of SID

بند دوم: بررسی رکن مادی

الف: رفتار مجرمانه

رفتار فیزیکی در این جرم به صورت افعال مثبتی همچون حفاری و کاوش انجام می‌گیرد. حفاری حفر کردن زمین برای کشف اشیای تاریخی، در حقیقت تخریب و ویران‌سازی است. کاوش نیز به معنای جستجوی دقیق و تفحص آمده است. لذا عنصر مادی در این جرم عبارت است از هر فعل مثبتی که دلالت بر انجام حفاری و کاوش نماید، یا انجام هرگونه عملیات و اقدامات جهت حفاری و کاوش برای به دست آوردن اموال تاریخی – فرهنگی از قبیل کندن، حفر اراضی، استفاده از دستگاه‌های گنج‌یاب و غیره. در خصوص یافتن اشیاء عتیقه و میراث فرهنگی، تاریخی معمولاً در مرحله اول کاوش به صور گوناگون از قبیل مراجعه به کتب یا با استفاده از دستگاه‌های فلزیاب و ... به انجام می‌رسد و در مرحله دوم است که عملیات حفاری آغاز می‌شود. لذا این دو از یکدیگر جدا بوده با ارتکاب هر یک از آنها می‌تواند جرم موضوع ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی به فعلیت برسد. هریک از اعمال حفاری و کاوش به تنهایی کافی برای تحقق جرم است و نیازی به ارتکاب مجموع آن دو برای تحقق جرم نیست لذا عملیات حفاری و کاوش دو جزء از یک عمل فرض می‌شوند که هر جزء آن به تنهایی جرم است و برای تحقق بزه به جزء دیگر نیازی نخواهد بود. در مقابل، عده‌ای بیان نمودند بنا بر نحوه بیان عبارت که حفاری و کاوش با حرف واو به یکدیگر عطف شده‌اند و تفسیر مضیق ماده بهتر است که حفاری و کاوش را یک جرم دانسته و کاوش بدون حفاری را مشمول این ماده ندانیم. قرینه‌ای که وجود دارد آن است که در متن ماده حفاری در محوطه های تاریخی از عوامل تشدید مجازات محسوب شده و اگر کاوش هم جرم مستقلی بود باید کاوش در این اماکن نیز از عوامل تشدید مجازات به حساب می‌آمد.[1] در مقابل باید بیان داشت که جرم انگاری مستقل کاوش عامل مهمی در جلوگیری از انجام عملیات حفاری غیرمجاز خواهد بود. علاوه بر این اصولاً این گونه است که مفاهیمی که دو طرف حرف عطف قرار دارند غالباً با یکدیگر تفاوت دارند، چون در غیر این صورت به ناچار مترادف می‌باشند و به کار بردن

[1] – زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیرات، تهران: انتشارات ققنوس، چاپ دوم، ۱۳۸۸، ص ۳۱۷.

www.SID.ir

Archive of SID

مترادفات لغو از قانونگذار بعید است. هرچند قانونگذار در مقام تشدید مجازات صرفاً به حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی و بقاع متبرکه اشاره کرده و متعرض کاوش نشده اما به نظر می‌رسد عدم ذکر کاوش پس از حفاری ناشی از مسامحه قانونگذار باشد و کاوش در یکی از اماکن و محوطه‌های مذکور بایستی مشمول قسمت اخیر ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی گردد.اما در مورد شخصی که مرتکب هردو عمل حفاری و کاوش به صورت غیرمجاز شده است آیا می‌توان وی را به مجازات هر دو جرم محکوم نمود؟ به نظر می‌رسد با توجه به اینکه جرم حفاری معمولاً بر جستجو و کاوش و یافتن محل وقوع و وجود اشیاء عتیقه توقف دارد و به نوعی حفاری منوط به کاوش اولیه است محکوم نمودن مرتکب به دو مجازات منطقی به نظر نمی‌رسد. تبصره یک ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد: «هرکس اموال تاریخی-فرهنگی موضوع این ماده را حسب تصادف به دست آورد و طبق مقررات سازمان میراث فرهنگی کشور نسبت به تحویل آن اقدام ننماید به ضبط اموال مکشوفه محکوم می‌گردد.» امروزه بسیار اتفاق می‌افتد که افرادی بر حسب تصادف، بدون سوءنیت و قصد قبلی در حین انجام عملیاتی از قبیل شخم‌زنی در اراضی مزروعی و غیره، تصادفاً به اموال تاریخی و فرهنگی برخورد نمایند. چنین اشیائی می‌بایستی طبق مقررات ماده دهم قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹/۰۸/۱۲ و بندهای الف، ب و ج ماده واحده لایحه قانونی راجع به جلوگیری از انجام اعمال حفاری‌های غیرمجاز مصوب ۱۳۵۸/۲/۲۷ به نزدیک‌ترین اداره میراث فرهنگی تحویل داده شود. قانون تعزیرات در ماده‌های۴۶ و ۴۷ در این‌باره ساکت بود. تبصره یک ماده ۵۶۲ ضمانت اجرای عدم رعایت مقررات قانون راجع به حفظ آثار ملی و لایحه قانونی فوق الذکر را در هاله‌ای از ابهام فرو برد، زیرا صرفاً ضبط اموال مکشوفه پیش‌بینی گردیده است. لذا عنصر مادی این تبصره از قانون عدم تحویل اموال مذکورِ پیدا شده به سازمان میراث فرهنگی می‌باشد. رفتار مجرمانه در این تبصره از ماده ۵۶۲ به صورت ترک فعل و خودداری از تحویل می‌باشد. تبصره ۲ ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی اشعار می‌دارد: «خرید و فروش اموال فرهنگی- تاریخی حاصله از حفاری‌های غیرمجاز ممنوع است و خریدار و فروشنده علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می-

www.SID.ir

Archive of SID

شوند. هرگاه فروش اموال مذکور تحت هر عنوانی از عناوین به طور مستقیم یا غیرمستقیم به اتباع خارجی صورت گیرد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود». عنصر مادی این جرم عبارت است از خرید و فروش اموال تاریخی- فرهنگی حاصله از حفاری‌های غیرمجاز. بنابراین برای تحقق عنصر مادی این جرم لازم است:

۱- اموال تاریخی – فرهنگی از حفاری غیرمجاز به دست آمده باشد.

۲- اموال تاریخی – فرهنگی مورد خرید و فروش واقع شود.

در مورد اینکه آیا اگر شخصی اموال حاصله از حفاری غیرمجاز را خریداری نموده و سپس آن را به دیگری بفروشد مرتکب دو جرم شده است یا خیر، با عنایت به تبصره ۲ ماده ۵۶۲ درمی‌یابیم که مقنن خریداری اموال تاریخی فرهنگی را از سوی خریدار و فروش آن را از سوی فروشنده ممنوع اعلام و مرتکب اعم از خریدار و فروشنده را از این حیث قابل تعقیب و مجازات دانسته است؛ ولیکن در خصوص فروش اموال مذکور بعد از خرید، موضوع را به سکوت برگزار کرده که به نظر می‌رسد این سکوت بایستی به نفع متهم تعبیر و تفسیر شود و خرید این اموال و سپس فروش آنها از سوی خریدار را دو جرم مجزا در نظر نگرفت. ضمن اینکه به موجب تبصره مذکور، صرفاً خرید و فروش اشیای تاریخی حاصل از حفاری غیرمجاز جرم دانسته شده است و سایر اعمال حقوقی نظیر صلح و هبه جرم شناخته نشده‌اند؛ که البته اهتمام قانونگذار در جهت حفاظت از آثار تاریخی ایجاب می‌کند که عمل «نقل و انتقال اشیای مذکور به هر نحوی از انحا» جرم دانسته شود تا دربرگیرنده سایر اعمال حقوقی نظیر صلح و هبه نیز بشود. در وضعیت موجود شاید بتوان گفت که هرگاه مرتکب به منظور فرار از مجازات و عدم شمول این ماده نسبت به عمل خود به تملیک یا تملک شی به صورت هبه، معوض یا صلح و نظایر آن مبادرت کند، با تسامح مشمول این ماده می‌شود؛ هرچند چنین تفسیری با اصل تفسیر موسع قوانین جزایی مواجه می‌شود.[1] از طرف دیگر برای تحقق خرید و فروش نیازی به قبض و اقباض نمی‌باشد زیرا مطابق ماده ۳۶۲ قانون مدنی خرید عبارت است

[1]- شکری، رضا، «جرایم علیه میراث فرهنگی تاریخی»، ماهنامه دادرسی، شماره ۳۹، مرداد وشهریور ۱۳۸۲، ص ۵۱.

www.SID.ir

Archive of SID

از تملک شیء بدون تصرفات مادی. همچنین یکی از اعمال خرید یا فروش کافی است و لازم نیست که هم بخرد و هم بفروشد. حال سوالی که مطرح می‌گردد این است که آیا خرید و فروش اشیای مکشوفه بر حسب تصادف نیز جرم است؟ به عنوان مثال آیا خرید و فروش شیء مکشوفه‌ای که بر حسب تصادف و ضمن حفاری چاه به دست آمده جرم است؟ پاسخ با عنایت به بند ۴ ماده واحد قانون جلوگیری از حفاری های غیرمجاز مصوب ۱۳۵۸ تا حدودی مثبت است. بند مذکور مقرر می‌دارد اشخاصی که اشیای مکشوفه را برخلاف ترتیب مقرر در این قانون به معرض خرید و فروش بگذارند به مجازات مقرر بند یک محکوم خواهند شد. عبارت اشیای مکشوفه در این بند اطلاق دارد و شامل هر دو حالت یعنی کشف بر حسب تصادف و کشف ناشی از حفاری غیرمجاز می‌گردد.[1] هرچند به نظر می‌رسد که ماده ۵۶۲ و تبصره‌های آن لایحه قانونی راجع به جلوگیری از انجام اعمال حفاری های غیرمجاز و کاوش به قصد به دست آوردن اشیای عتیقه و آثار تاریخی که بر اثر ضوابط بین المللی مدت یکصد سال یا بیشتر از تاریخ ایجاد یا ساخت آن گذشته باشد» مصوب سال ۱۳۵۸ را نسخ کرده است[1]. از سوی دیگر قید «غیر مجاز» آورده شده در تبصره ۲ برای حفاری، ضروری به نظر نمی‌رسد؛ چرا که نقل و انتقال اموال تاریخی و فرهنگی که حسب تصادف یا در نتیجه حفاری‌های مجاز حاصل شده‌اند نیز باید واجد وصف مجرمانه باشد. در مورد جاری بودن قوانین تعدد جرم در مورد شخصی که اقدام به کاوش و حفاری در محوطه‌های تاریخی نموده است و سپس اموال حاصل از این حفاری را به فروش رسانده است می‌توان نظرات متفاوتی ارائه داد. برخی ممکن است قائل بر این نظر باشند که شخصی که به جرم حفاری و کاوش مبادرت ورزیده و سپس اموال حاصل از آن را به فروش رسانیده است مرتکب یک جرم شده و لذا مستحق دو مجازات نمی‌باشد. چرا که فروختن اموال حاصل از حفاری نتیجه منطقی کشف اموال است و لذا محکومیت به دو مجازات برای ارتکاب این جرم چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. اما نظر دیگر این است که با توجه به اینکه عناصر مادی این دو جرم متفاوت است و نیز قانونگذار در تبصره

[1]- پیشین، ص ۵۲.

www.SID.ir

Archive of SID

دو ماده ۵۶۲ خرید و فروش اموال حاصل از حفاری را به عنوان یک جرم مستقل اعلام کرده و برای آن مجازات در نظر گرفته است، می‌توان ارتکاب این دو عمل را از مصادیق تعدد مادی در نظر گرفت.

ب: موضوع جرم

بند ۵ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی ۱۳۴۷ و بند ۵ ماده ۴۷ قانون راجع به مجازات اسلامی ۱۳۶۲، شرط تحقق جرم حفاری غیرمجاز برای به دست آوردن آثار تاریخی را انجام آن در اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی دانسته بود. اما ماده ۵۶۲ کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ مطلق انجام حفاری و کاوش غیرمجاز را جرم محسوب نموده و تنها در صورتی که اعمال مذکور در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود. در مورد اینکه آیا کلمه مذهبی که در این ماده به صورت مطلق به کار رفته است ظهور در مذهب شیعه یا حداکثر مذاهب اسلامی دارد، می‌توان گفت همان‌گونه که مشخص است کلمه مذهبی در متن ماده به نحو اطلاق ذکر گردیده و به وصف یا قید خاصی مقید نشده است. با توجه به همین اطلاق، مذهبی می‌تواند متضمن تمامی مذاهب و تمامی ادیان از بدو خلقت تاکنون اعم از مبتنی بر وحدانیت و غیر وحدانیت باشد. تنها از یک جهت می‌توان واژه مذهبی به کار رفته در این ماده را به مذاهب دین اسلام مقید دانست که آن هم به جهت تصریح در ماده واحده لایحه قانونی راجع به جلوگیری از انجام اعمال حفاری های غیرمجاز و کاوش مصوب ۱۳۵۸/۲/۲۷ یعنی ضرورت حفظ ذخایر متعلق و مربوط به میراث های اسلامی است. اما از این جهت که تاریخ تصویب ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی موخر بر ماده واحده موصوف بوده بیانگر نظر اخیر و جدید قانونگذار است که کلمه مذهبی را به طور مطلق استفاده کرده است و به این ترتیب خواسته تمامی اماکن مذهبی مورد حمایت

[۱] – میرمحمد صادقی، دکتر حسین، «تخریب اموال تاریخی فرهنگی در حقوق جزای ایران»، ماهنامه دادرسی، سال پنجم، شماره ۲۷، مرداد وشهریور ۱۳۸۰، ص ۱۴.

www.SID.ir

Archive of SID

کیفری قرار گیرند. بنابراین باید از اطلاق واژه مزبور و تاریخ تصویب این دو استفاده کرد و اصطلاح مذهبی موجود در متن ماده را مقید به دین و مذهب خاصی ندانست.

ج: وسیله ارتکاب جرم

قانونگذار در ماده ۵۶۲ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ برای وسیله یا وسایلی که مرتکب جرم به منظور انجام اعمال کاوش یا حفاری از آنها استفاده می‌کند موضوعیت و تاثیری قائل نشده است. این جرم می‌تواند با هر نوع ابزار اعم از ساده، پیشرفته، کوچک و بزرگ به فعلیت برسد. یکی از ابزارهایی که به منظور یافتن و کشف محل وجود اشیاء و میراث تاریخی، فرهنگی و مذهبی مورد استفاده قرار می‌گیرد فلزیاب یا گنج‌یاب است. این وسایل غارت میراث فرهنگی را تسهیل و تسریع می‌نماید و سبب می‌شود که جرم حفاری و کاوش روند ارتکاب فزاینده‌ای به خود گیرد. بر همین اساس در آخرین روزهای سال ۱۳۷۹ قانونی تحت عنوان قانون ضرورت اخذ مجوز برای ساخت، خرید و فروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از دستگاه فلزیاب مصوب ۷۹/۱۲/۱۵ به تصویب رسید. بر اساس این ماده واحده ساخت، خرید و فروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از هرگونه دستگاه فلزیاب و همچنین ورود آن به کشور منوط به اخذ مجوز از سازمان میراث فرهنگی کشور است. طبق تبصره ۲ این قانون متخلفان از مفاد این قانون به ضبط و مصادره دستگاه مذکور محکوم می‌شوند. چنانچه دستگاه فوق در حفاری غیرمجاز به قصد کشف اموال فرهنگی-تاریخی مورد استفاده قرار گیرد علاوه بر مجازات فوق مرتکب به شش ماه تا سه سال حبس مجازات مقرر در ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. قانونگذار با تصویب قانون مذکور برای استفاده از دستگاه فلزیاب در حفاری غیرمجاز به قصد کشف اموال فرهنگی تاریخی مجازات ۶ ماه تا سه سال حبس مقرر در ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی را در نظر گرفته و نسبت به کسانی که مبادرت به ساخت و خرید و فروش، نگهداری، تبلیغ غیرقانونی و بدون مجوز از دستگاه فلزیاب می‌نمایند، صرفاً ضمانت اجرای ضبط و مصادره دستگاه مذکور را پیش بینی نموده است که این ضمانت اجرا در خصوص متخلفان و ناقضان این قانون آنقدر ضعیف و بی‌اثر است که در آن نشانی از کیفر یا مشخصات و اهداف مجازات‌ها به نظر نمی‌رسد و اصلاً

www.SID.ir

Archive of SID

خصیصه ارعابی و بازدارندگی ندارد. متأسفانه قانونگذار، با وجود احساس و پذیرش خطر وسایل معروف به فلزیاب، استعمال آنها را مشمول مجازات شدیدتر قرار نداده است؛ این امر می‌تواند مشکل‌آفرین باشد، چرا که سرعت و شدت غارت میراث فرهنگی با استفاده از وسایل مزبور بر هیچ کس پوشیده نیست. علاوه بر این، در قوانین فعلی تهیه، خرید و فروش و استفاده از نسخه‌های گنج یابی صراحتاً ممنوع نشده و مجازاتی برای آن تعیین نشده است، لذا اهتمام قانونگذار، در راستای حفظ و حمایت از میراث فرهنگی، اقتضا می‌کند چنین اعمالی جرم محسوب شود.

د: سایر شرایط و اوضاع و احوال لازم

۱- غیرمجاز بودن حفاری و کاوش

ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی هرگونه حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اموال تاریخی فرهنگی را جرم محسوب نموده است، اما با مراجعه به قانون راجع به حفظ آثار ملی و نظامنامه اجرایی آن ملاحظه می‌شود بعضی حفاری‌ها با ضوابط و مقررات خاصی مجاز می‌باشد. در سابق نیز بند ۵ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی و بند ۵ ماده ۴۷ قانون تعزیرات عبارت «بدون رعایت ترتیبات مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه» استفاده نموده بود. قانون راجع به حفظ آثار ملی مقرراتی را در خصوص حفاری و کاوش‌های باستان‌شناسی پیش‌بینی نموده است. مطابق ماده ۱۱ قانون مذکور حفر اراضی و کاوش برای استخراج آثار ملی منحصراً حق دولت است و دولت مختار است که به این حق مستقیماً عمل کند یا به مؤسسات علمی یا اشخاص یا شرکت‌ها واگذار کند. واگذاری این حق از طرف دولت باید به موجب اجازه‌نامه مخصوص باشد که محل کاوش و یا حدود و مدت آن را تعیین نماید و نیز دولت حق دارد در هر مکانی که آثار و علائمی ببیند و مقتضی بداند برای کشف و تعیین نوع و کیفیت آثار ملی اقدامات اکتشافی انجام دهد. براساس قانون مذکور حفاری اگر فقط برای کشف آثار ملی و تحقیقات علمی باشد حفاری علمی و اگر برای خرید و فروش اشیای عتیقه باشد حفاری تجاری است. اجازه حفاری علمی فقط به مؤسسات علمی داده می‌شود و در ابنیه و اموال

www.SID.ir

Archive of SID

غیرمنقول که در فهرست آثار ملی ثبت شده است حفاری تجاری ممنوع است.[1] بنابراین علیرغم اطلاق ماده ۵۶۲ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی بعضی از حفاری‌ها با اجازه دولت (سازمان میراث فرهنگی کشور) مجاز است.

۲- عدم لزوم انجام حفاری و کاوش در اماکن و محوطه‌های تاریخی

بند ۵ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی و بند ۵ ماده ۴۷ قانون تعزیرات ۱۳۶۲ شرط تحقق جرم حفاری غیرمجاز برای به دست آوردن آثار تاریخی را انجام آن در اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی دانسته بود، اما ماده ۵۶۲ کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ مطلق انجام حفاری و کاوش غیرمجاز را جرم محسوب نموده است و تنها در صورتی که اعمال مذکور در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد مرتکب علاوه بر ضبط اشیای مکشوفه و آلات و ادوات حفاری به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌گردد. هم‌چنین نظر به اطلاق کلمه «مذهبی» حفاری و کاوش در هر مکان مذهبی از موجبات تشدید خواهد بود، چه از مذاهب اسلامی باشد چه غیر اسلامی؛ ولیکن لازم است از ادیان پذیرفته شده در قانون اساسی باشد.[2]

۳- حفاری به قصد به دست آوردن اشیای تاریخی

حفاری باید به قصد به دست آوردن اشیای تاریخی باشد. بنابراین هرگاه حفاری برای مقاصد دیگری از جمله دستیابی به آب باشد عمل مرتکب جرم نمی‌باشد.

ه: نتیجه حاصله

همان‌گونه که بیان گردید حفر اراضی و کاوش برای استخراج آثار ملی منحصراً حق دولت است و هرگونه حفاری و کاوش غیرمجاز به قصد دست‌یابی به اشیای تاریخی از سوی اشخاص ممنوع می‌باشد. خواه مرتکب موفق به تحصیل اشیای مذکور گردد، خواه نگردد. بنابراین حفاری و کاوش غیرمجاز از نظر حصول نتیجه مطلق است و برای شمول ماده ۵۶۲

[1]- ماده ۱۲ قانون راجع به حفظ آثار ملی.

[2]- شکری، رضا و قادر، سیروس، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، تهران: انتشارات مهاجر، چاپ پنجم، ۱۳۸۵، ص ۵۵۳.

www.SID.ir

Archive of SID

کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی به دست آوردن اموال تاریخی فرهنگی ضرورتی ندارد.[1] البته ضبط اشیای مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی که به عنوان مجازات تعیین شده است ممکن است قرینه‌ای بر لزوم به دست آوردن مال تلقی شود و حفاری در این صورت یا به عنوان شروع به جرم یا تخریب آثار فرهنگی قابل تعقیب خواهد بود، اما این احتمال با ظاهر ماده سازگار نیست، چون در صدر ماده صرف حفاری و کاوش جرم شناخته شده است و پیش بینی ضبط اشیای مکشوفه برای فرضی است که مالی هم به دست آمده باشد.[2]

بند سوم: تحلیلی بر عنصر روانی

در حقوق جزا اصل بر عمدی بودن جرایم است و تنها در مواردی خاص برای حفظ پاره‌ای مصالح عمومی، مرتکبان اعمال غیرعمدی مجرم و مستحق مجازات شناخته شده‌اند. حفاری و کاوش غیرمجاز یک جرم عمدی است که مستلزم هر دو سوء نیت عام و خاص است و ارتکاب غیرعمدی آن در حقوق جزا شناخته شده نیست. برای تحقق این جرم علاوه بر قصد عام مرتکب مبنی بر اینکه از روی عمد و اطلاع و آگاهی از جرم بودن این عمل به کندوکاو زمین بپردازد، سوء نیت خاص وی یعنی قصد به دست آوردن اموال تاریخی فرهنگی نیز ضروری است. آنچه مسلم به نظر می‌رسد اینکه اگر شخص، بااراده و آگاهانه و با علم به نامشروع بودن عمل ارتکابی، مرتکب حفاری و کاوش غیرمجاز برای بدست آوردن اموال تاریخی-فرهنگی گردد، مسئول خواهد بود. بدیهی است درصورتی که هدف و قصد کاوشگر و حفار، از عمل کاوش و حفاری، تحصیل اموال مذکور نبوده و مثلاً استحصال آب باشد و در ضمن این حفاری اشیای تاریخی فرهنگی به دست آورد اعمال وی فاقد رکن معنوی و غیربزهکارانه می‌باشد، که این مهم در ماده ۳۷ آیین نامه اجرایی قانون حفظ آثار عتیقه، مصوب ۲۸ آبان ماه ۱۳۱۱ نیز به صراحت بیان گردیده است.لذا قصد مجرمانه مرتکب در این جرم از دو جزء تشکیل شده است که عبارتند از الف: سوء نیت عام ینی علم به نامشروع بودن عمل و نیز اراده خودآگاه شخص مرتکب در انجام عمل مجرمانه ب: سوء نیت خاص

[1] - میرمحمد صادقی، دکتر حسین، پیشین، ص ۱۲.

[2] - زراعت، عباس، پیشین، ص ۲۷۳.

www.SID.ir

Archive of SID

یعنی قصد به دست آوردن اموال تاریخی – فرهنگی. برای این که مرتکب واجد عنصر روانی لازم این جرم تلقی شود احراز و اثبات هر دو جزء قصد مجرمانه در دادگاه ضرورت دارد. همین که شخص به طور ارادی و آگاهانه مرتکب عمل مجرمانه حفاری و کاوش غیرمجاز می‌گردد و دارای سوء نیت برای به دست آوردن و تحصیل اموال مذکور باشد، عنصر روانی جرم کامل می‌گردد. لازم به توضیح است همانطوری که گفته شد ضرورتی ندارد که مرتکب در اثر حفاری، اموالی را کشف نماید و بیرون بکشد. به عبارت دیگر این جرم از جمله جرایم مطلق است و مقید به نتیجه نمی‌باشد. بنابراین اگر شخص در حین حفاری دستگیر شود و از امارات و قرائن موجود قصد تحصیل اموال و اشیاء عتیقه به واسطه حفاری احراز گردد، جرم تحقق یافته تلقی می‌شود. همچنین پیش بینی ضبط اشیای مکشوفه در صورتی است که مالی هم به دست آمده باشد. بدیهی است چنانچه وی اموال به دست آمده را تصاحب نماید یا بر طبق ضوابط و مقررات سازمان میراث فرهنگی کشور اقدام به تحویل آنها ننماید، در صورت وجود شرایط و اوضاع و احوال لازم عمل وی مشمول تبصره ۲ ماده ۵۶۲ (عدم تحویل اشیای تاریخی که بر حسب تصادف کشف می‌شوند) خواهد بود و به دلیل عدم تقارن زمانی عناصر مادی و معنوی محکوم کردن وی به جرم حفاری غیرمجاز امکان‌پذیر نخواهد بود.[1] در تبصره ۱ ماده ۵۶۲ که درباره به دست آوردن اتفاقی اشیای تاریخی فرهنگی است عنصر روانی شامل سوء نیت عام و آگاهی ازمجرمانه بودن عمل است.در تبصره ۲ ماده ۵۶۲ قصد مرتکب به محض ارتکاب، مفروض و مسلم تلقی و از این رو نیازی به اثبات آن در دادگاه نمی‌باشد.

بند چهارم: مجازات

با توجه به ماده ۵۶۲، مجازات حفاری و کاوش غیرمجاز به قصد دستیابی به آثار تاریخی حبس از شش ماه تا سه سال و ضبط اشیای مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور و آلات و ادوات حفاری به نفع دولت می‌باشد. علیرغم این تفکیک، تبصره ماده ۵۶۸ قانون

[1]- غنه لو، کیوان، جرایم علیه میراث فرهنگی (مطالعه تطبیقی)، تهران: انتشارات روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه، تابستان ۸۸، ص ۸۷.

www.SID.ir

Archive of SID

مجازات اسلامی به نحو اطلاق مقرر داشته است که «اموال فرهنگی – تاریخی حاصل از جرایم مذکور در این فصل تحت نظر سازمان میراث فرهنگی کشور توقیف و در کلیه مواردی که حکم به ضبط و استرداد اموال، وسایل، تجهیزات و خسارات داده می‌شود به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور مورد حکم قرار خواهد گرفت.» به نظر می‌رسد برای رفع این تعارض باید قائل به این نظر شد که آلات و ادوات حفاری به نفع دولت ضبط و در اختیار سازمان میراث فرهنگی کشور قرار خواهد گرفت. مؤید این مطلب ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون ضرورت اخذ مجوز برای ساخت، خرید و فروش نگهداری، تبلیغ و استفاده از دستگاه فلزیاب مصوب ۱۳۸۲/۲/۷ می‌باشد. مطابق ماده مذکور «کلیه دستگاه‌های فلزیاب که به علت تخلف از مفاد قانون یا آیین‌نامه از سوی مراجع ذی‌صلاح ضبط شده یا می‌شوند، در اختیار سازمان میراث فرهنگی کشور قرار می‌گیرد. سازمان مذکور می‌تواند آنها را به اشخاصی که دارای مجوز خرید هستند با رعایت مقررات مربوط بفروشد.» در ادامه ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی مبادرت به تشدید مجازات مقرر نموده است. براساس این ماده چنانچه حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد علاوه بر اشیای مکشوفه و آلات و ادوات حفاری مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود. نکته قابل ذکر اینکه هرچند قانونگذار در مقام تشدید مجازات صرفاً به حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی و بقاع متبرکه اشاره کرده و معترض کاوش نشده است اما با توجه به مطالبی که قبلاً بیان شد به نظر می‌رسد عدم ذکر واژه کاوش پس از حفاری ناشی از مساحمه قانونگذار باشد و کاوش در یکی از اماکن و محوطه‌های فوق نیز بایستی مشمول قسمت اخیر ماده ۵۶۲ گردد. همچنین لازم به توضیح است که در متن ماده اشاره‌ای نشده است که در حفاری در اماکن تاریخی یا مذهبی چنانچه به قصد به دست آوردن اموال تاریخی فرهنگی باشد مجازات تشدید می‌شود یا چنین قصدی لازم نیست، اما به رغم این سکوت از قرینه ما قبل آن می‌توان به دست آورد که قصد به دست آوردن اموال مزبور برای تشدید مجازات لازم است. همچنین در تبصره ۲ ماده ۵۶۲ مجازات مرتکبین چنین جرایمی در دو وضعیت مختلف بیان شده است:

www.SID.ir

Archive of SID

الف: خرید و فروش اموال تاریخی – فرهنگی حاصله از حفاری غیرمجاز ممنوع و خریدار و فروشنده علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور به حبس از۶ ماه تا ۳ سال محکوم می‌شوند.

ب: هرگاه فروش اموال مذکور تحت هر عنوان به طور مستقیم یا غیرمستقیم به اتباع خارجی صورت گیرد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود.

بخش سوم: روش های پیشگیری کیفری از حفاری و کاوش غیر مجاز

یکی از روش‌های پیشگیری از ارتکاب جرم حفاری و کاوش در محوطه‌های تاریخی و باستانی، پیشگیری کیفری است. پیشگیری کیفری با اِعمال مجازات‌هایی از قبیل حبس و جزای نقدی برای حفار و کاوشگر غیرمجاز امکان‌پذیر خواهد بود.

بند اول: حبس

یکی از بارزترین دستاوردهای مکاتب کیفری و تفکرات جدید در خصوص ماهیت و اهداف مجازات‌ها، طرح تدریجی ولی قوی حبس یا سلب آزادی به عنوان یک مجازات بود. این نهاد کیفری جدید حداکثر تناسب با خصوصیات پیشنهادی توسط اکثر مکاتب و اندیشمندان کیفری به عنوان یک کیفر قابل قبول و موجه را دارا بود و جایگزین مناسبی برای مجازات‌های بدنی و غیرانسانی در گذشته به حساب می‌آمد. در دائره‌المعارف علوم قضایی از حبس این چنین تعریف شده است: «۱–حبس در لغت به معنی منع کردن است، زیرا کسی که حبس می‌شود ممنوع از خروج از مکان معین است. حبس به معنی محبس و زندان نیز آمده است. ۲–حبس شرعی: حبس شرعی حبس در مکان معین نیست. حبس شرعی این است که شخص را از آزادی عمل در رفت و آمد و توقف بازدارند.»[۱] مفهوم حبس با هر عنوان و شکلی که اجرا شود عبارت است از سلب آزادی. بررسی عملکرد قانونگذار ایران ظرف بیش از سی سال گذشته حاکی از آن است که تصویب قوانین کیفری همیشه به عنوان بهترین و ساده‌ترین راه حل مبارزه با بزهکاری و کجروی‌های اجتماعی شناخته شده که تعیین بیش از هزاروهفتصد عنوان مجرمانه در قوانین کیفری ایران که موجب گسترش، تنوع و پیچیدگی جرم و آسیب‌های روزافزون آن شده است موید این ادعاست. وقتی صحبت از مجازات می-

[۱]– جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، دائره المعارف علوم قضائی، تهران: انتشارات گنج دانش، جلد اول، ۱۳۵۹، ص ۵۲۸.

www.SID.ir

Archive of SID

شود عده بسیار زیادی از افراد جامعه و حتی حقوقدانان در ابتدا حبس را به یاد می‌آورند که یکی از دلایلش این می‌باشد که از بدو اسلام تا به امروز به شکل‌های مختلفی اجرا می‌شده است. همچنین اگر به قانون مجازات اسلامی نظر کنیم متوجه می‌شویم که شمار زیادی از مواد قانونی به مجازات حبس اشاره می‌کند. در خصوص جرم حفاری و کاوش غیرمجاز همانگونه که از متن ماده ۵۶۲ کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ پیداست، مجازات حبس در نظر گرفته شده برای ارتکاب این جرم از شش ماه تا سه سال می‌باشد؛ که در صورتی که این جرم در محوطه‌های تاریخی باستانی یا در بقاع متبرکه یا اماکن مذهبی صورت پذیرفته باشد مرتکب به حداکثر مجازات این جرم یعنی سه سال حبس محکوم خواهد شد. مجازات مرتکب جرم موضوع تبصره ۲ درخصوص خرید و فروش اشیاء تاریخی، فرهنگی که در اثر حفاری غیرمجاز تحصیل شده علاوه بر ضبط آن اموال، حبس از شش ماه تا سه سال خواهد بود ولی هرگاه فروشنده اشیاء مکشوفه مورد نظر را به اتباع خارجی بفروشد، مجازات او حداکثر مجازات مقرر در ماده یعنی سه سال خواهد بود.[1] عده‌ای از کارشناسان حقوقی عقیده دارند که مجازات پیش‌بینی شده برای جرایم مربوط به میراث فرهنگی که از جمله آن‌ها جرم حفاری و کاوش غیرمجاز می‌باشد، در مقایسه با ارزش این آثار و جبران ناپذیر بودن خسارات وارد به آنها ناچیز است، یعنی با توجه به خساراتی که ارتکاب جرایم علیه میراث فرهنگی می‌تواند بر آثار باستانی این کشور وارد کند باید مجازات بیشتری را برای مرتکبان این گونه جرایم در نظر گرفت. در مورد جرم حفاری و کاوش غیرمجاز می‌توان قائل به این نظر شد که تناسب منطقی بین جرم و مجازات در این مورد وجود ندارد. حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اشیای تاریخی که می‌تواند منجر به غارت آثار ملی ارزشمند کشور نیز شود، جرمی حائز اهمیت به نظر می‌رسد، با این حال قانونگذار در برابر ارتکاب آن فقط به چند ماه حبس اکتفا کرده است. ضرر ارتکاب این جرم زمانی بیشتر می‌شود که حفاری و کاوش در محوطه‌های تاریخی – باستانی کشور صورت پذیرد که در این صورت می‌تواند موجب نابودی و

[1] – نصیرزاده، بهناز و عبداللهی، محسن و سایبانی، علیرضا، پیشین، ص ۵۸.

www.SID.ir

Archive of SID

تخریب بخشی از محوطه تاریخی اثر گردد، که در چنین شرایطی جبران ضرر وارده به میراث ملی کشور غیرممکن به نظر می‌رسد؛ که البته قانونگذار کشورمان برای ارتکاب این جرم در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده باشد حداکثر مجازات این جرم یعنی سه سال حبس را در نظر گرفته است. اما نکته قابل توجه در متن ماده این است که این تشدید مطابق نص صریح ماده تنها در صورتی اعمال می‌شود که محوطه تاریخی و باستانی‌ای که هدف جرم حفاری و کاوش قرار گرفته است حتماً در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده باشد. لذا مطابق با این ماده در صورتی که فردی این جرم را در محلی تاریخی انجام دهد اما این محل هنوز بنا بر هر دلیلی در فهرست آثار ملی ثبت نشده باشد این تشدید صورت نخواهد گرفت و مجازات مرتکب در این حالت ممکن است همان حداقل تعیین شده برای ارتکاب این جرم یعنی شش ماه حبس در نظر گرفته شود که در مقایسه با آثار زیانباری که فعل مرتکب در آن بنای باستانی وارد کرده است این مجازات چندماهه مناسب به نظر نمی‌رسد.

بند دوم: جزای نقدی

جزای نقدی عبارت است از الزام محکوم‌علیه به استناد حکم محکومیت به پرداختن مبلغی وجه نقد به نفع دولت[1]. در تعریف دیگر جزای نقدی عبارت است از محکومیت به تأدیه مبلغی به عنوان مجازات به خزانه دولت[2]. در انگلستان جزای نقدی به عنوان معمول‌ترین کیفر صادره به عنوان معمول‌ترین کیفر صادره از دادگاه‌ها است و عبارت است از الزام مجرم به پرداخت مبلغی از پول به دولت[3]. این کیفر در حقوق جزای ایران، به عنوان یکی از مجازات‌های تعزیری و بازدارنده معرفی شده که حکم آن تنها توسط دادگاه‌های کیفری صادر می‌شود. این مجازات را می‌توان در زمره مجازات‌های غیرسلبی آزادی، و نیز جایگزینی مناسب برای برخی مجازات‌های سلب آزادی برای کوتاه مدت، به خصوص در جرایم کم‌اهمیت تلقی کرد.

[1]- اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳، ص ۱۶۷.

[2]- ملک اسمعیلی، عزیزاله، حقوق جزای عمومی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۵، ص ۱۶۴.

[3]- Wasik, Martin, Emmins on sentencing, oxford university press, 2001, p 210.

www.SID.ir

Archive of SID

افزون برآن می‌توان آن را یکی از مجازات‌های مالی معرفی کرد؛ زیرا مستقیماً با مال و دارایی مرتکب جرم در ارتباط بوده و موجب نقص و کاستی در آن می‌شود. با مطالعه ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ درمی‌یابیم که در ماده قانونی مربوط به جرم حفاری و کاوش اثری از مجازات‌های نقدی وجود ندارد. در متن ماده ۵۶۲ پس از مقرر کردن مجازات حبس شش‌ماه تا سه‌سال برای مرتکبین جرم حفاری و کاوش، تنها ضبط اشیای مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور و آلات و ادوات حفاری به نفع دولت برای مرتکب توسط قانونگذار در نظر گرفته شده است. جرم حفاری و کاوش به خصوص اگر در محوطه‌های باستانی و تاریخی صورت گیرد جزو جرایمی است که دارای آثار مخرب فراوانی است و هزینه‌های هنگفتی را برای مرمت و بازسازی خرابی‌های صورت گرفته بر سازمان میراث فرهنگی تحمیل می‌کند. از بین بردن آثار تخریب و حفاری‌ها نیازمند صرف هزینه گاهاً گزافی است که تامین این مخارج از عهده سازمان میراث فرهنگی خارج است و دور از ذهن نیست که سازمان میراث فرهنگی به علت عدم توان پرداخت هزینه‌های بازسازی و مرمت انجام این کار را به تعویق بیاندازد. از آنجایی که ارتکاب جرایم علیه میراث فرهنگی و از جمله ارتکاب جرم حفاری و کاوش غیرمجاز در محوطه‌های تاریخی اصولاً بنا بر انگیزه‌های مالی صورت می‌پذیرد و افراد سودجو به طمع کسب مال و ثروت دست به ارتکاب جرایم علیه میراث باستانی و ارزشمند این سرزمین می‌زنند در نظر گرفتن جزای نقدی مجازاتی متناسب با ارتکاب این گونه جرایم به نظر می‌رسد. زیرا با در نظر گرفتن جزای نقدی متناسب، افراد پیش از ارتکاب جرم هزینه‌های به دام افتادن خود را با چیزی که ممکن است از ارتکاب این گونه جرایم عایدشان شود می‌سنجند و چه بسا با اطلاع از میزان جزای نقدی که برای این جرم در نظر گرفته شده سود ارتکاب جرم را کمتر از زیان دستگیر شدن ببینند و از ارتکاب جرایم مذکور صرف نظر نمایند. ضمن اینکه علاوه بر جزای نقدی که جزو عواید دولت است، شاید اگر پرداخت لااقل بخشی از این هزینه‌هایی که در اثر جرم صورت گرفته برای مرمت و بازسازی آثار مورد نیاز است، بر عهده مجرم قرار می‌گرفت هم عمل بازسازی و مرمت آثار راحت‌تر و سریع‌تر صورت می‌پذیرفت و هم این جریمه نقدی می‌توانست آثار بازدارنده‌ای با خود به همراه داشته باشد و مانع ارتکاب

www.SID.ir

Archive of SID

جرم توسط افرادی که ضرر و زیان ارتکاب جرم مزبور را از سود و منفعت آن بیشتر تشخیص می‌دهند شود. لذا با توجه به خساراتی که ارتکاب عمل حفاری و کاوش غیرمجاز ممکن است بر محوطه‌ها وارد کند، مخصوصاً اگر محل ارتکاب این جرم در محوطه‌های باستانی و تاریخی کشور باشد درج مجازات‌های نقدی و نیز پرداخت بخشی از هزینه‌های بازسازی به تناسب جرم انجام شده و ضرر وارده، در متن ماده مربوط به ارتکاب جرم حفاری و کاوش به نظر می‌تواند در پیشگیری از ارتکاب این جرم کمک کننده باشد.

بند سوم: فواید و مضرات پیشگیری وضعی در جلوگیری از جرم حفاری

پیاده‌سازی اقدامات پیشگیری وضعی با فواید و مضرراتی روبه‌رو است که بررسی آنها به شناخت راهکارهای بهتر پیشگیری کمک می‌کند. در ادامه فواید و مضرات پیاده‌سازی اقدامات پیشگیری وضعی به منظور کاهش جرایم علیه میراث فرهنگی و از جمله حفاری و کاوش غیرمجاز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف: فواید

۱- سهولت طراحی و اجرای پیشگیری وضعی در جلوگیری از جرم حفاری و کاوش

برخلاف تدابیر پیشگیری اجتماعی که طراحی آن نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق است اقدامات پیشگیری وضعی به آسانی قابل طراحی و اجراست و هر فرد یا نهادی می‌تواند این تدابیر را اجرا کند[۱]. پیشگیری وضعی از طریق روش‌های ذکر شده در بالا اگرچه ممکن است اندکی هزینه‌بر باشد اما دارای این مزیت و ویژگی است که اجرایی کردن آن به سهولت امکان‌پذیر است. برای انجام این نوع از پیشگیری با صرف اندکی هزینه و وقت می‌توان تمام موارد ذکر شده در بالا را اعمال کرد و از نتایج آن بهره‌مند شد. برخلاف پیشگیری اجتماعی که برنامه-ریزی‌های دقیق و طولانی مدت می‌طلبد پیشگیری وضعی به سهولت قابل پیاده‌سازی است. افزایش نظارت بر محوطه‌های تاریخی و باستانی، استفاده از گشت‌های ویژه، استفاده از دوربین های مدار بسته و ... همگی در صورت وجود هزینه کافی به راحتی قابل اجرا می‌باشد.

[۱]- محمد نسل، غلامرضا، پیشین، ص ۷۷.

www.SID.ir

Archive of SID

۲-بازدهی سریع پس از اجرا

یکی از ویژگی‌های پیشگیری وضعی تمرکز آن بر عوامل مستقیم جرم و احتراز از پرداختن به علل و عوامل مع‌الواسطه است. این خصوصیت سبب می‌شود که هرگونه سرکایه‌گذاری در امر پیشگیری وضعی به سرعت نتیجه بدهد[۱]. پیشگیری وضعی، نوعی از پیشگیری است که نتایج و فواید آن بلافاصله پس از اِعمال راهکارهای این نوع پیش‌گیری قابل مشاهده است. از آنجایی که این نوع از پیشگیری بیشتر با استفاده از ابزار به جلوگیری از ارتکاب جرایم می‌پردازد تاثیر این ابزارها بلافاصله پس از استفاده در روند پیشگیری از جرم، قابل درک و لمس است و نیازی به گذراندن دوره طولانی برای بررسی تاثیر این اقدامات بر روند کاهش جرم ندارد. به همین علت است که در صورتی که برای جلوگیری از ارتکاب بیشتر جرایم علیه میراث فرهنگی اقدامات ذکر شده در بالا صورت پذیرد می‌توان امیدوار بود که به محض انجام این اعمال، بتوان کاهش نرخ جرایم علیه میراث فرهنگی و از جمله جرم حفاری و کاوش غیر مجاز را ملاحظه کرد.

ب: مضرات

۱-جابجایی جرایم علیه میراث فرهنگی

یکی از ایراداتی که با تاکید از سوی برخی منتقدین پیشگیری وضعی مطرح شده موضوع جابجایی بزهکاری پس از اعمال تدابیر پیشگیری وضعی می‌باشد. این دسته از ایرادکنندگان معتقدند اقدامات پیشگیری وضعی به جای آنکه مجرمان را مجبور به اعراض از عمل مجرمانه نماید، موجب جابجایی بزهکاری از مکانی به مکان دیگر، از زمانی به زمان دیگر، یا از آماجی به آماج دیگر می‌گردد. از آنجایی که هدف اصلی پیشگیری از جرم آن است که افراد دارای انگیزه مجرمانه از ارتکاب جرم منصرف شوند و آن را ترک نمایند، لذا باقی بودن انگیزه مجرمانه و هدایت کردن مجرمان به دیگر زمان‌ها و دیگر مکان‌ها یا سایر آماج‌ها، به عنوان یکی از نقاط ضعف این روش پیشگیری به حساب می‌آید[۲]. پیشگیری وضعی از جرم بر این

[۱]- پیشین، ص ۷۸.

[۲]- میرخلیلی، محمود، پیشین، ص ۸۳.

www.SID.ir

Archive of SID

دیدگاه مبتنی است که رفتار مجرمانه با گسستن یک حلقه از زنجیره حوادث و وقایع، قابل خنثی شدن است. بر این اساس در صورتی که در نتیجه اتخاذ تدابیر وضعی جرمی خنثی یا عقیم شود این اطمینان خاطر وجود ندارد که مجرم بالقوه برای ارتکاب جرم به دنبال فرصت دیگر در جای دیگر نخواهد رفت. تدابیر اتخاذی از سوی این نوع پیشگیری سبب جابجایی فعالیت‌های مجرمانه در مکان، شیوه ارتکاب و نوع جرم می‌شود. اساس پیشگیری وضعی حذف یا کاهش فرصت ارتکاب جرم است، اما از بین رفتن یک فرصت، انگیزه مجرمانه یا عوامل موثر دیگر در ارتکاب جرم را از میان نمی‌برد، ممکن است مجرم بالقوه به دنبال فرصت مناسب دیگر برای ارتکاب همان جرم یا جرم دیگر باشد. این است که بحث موقتی بودن یا اصطلاح مسکن بودن اقدامات پیشگیرانه وضعی مطرح می‌شود. منتقدان پیشگیری وضعی، استدلال می‌کنند که در نتیجه تحقیقات انجام شده در این نوع پیشگیری ادعای کاهش آمار جرم با جابجایی جرم منتقی است؛ چرا که بزهکاران توجه خود را به مکان، زمان و آماج دیگر معطوف نموده از شیوه‌های متفاوت یا ارتکاب جرایم دیگر استفاده می‌نمایند؛ هم‌چنین پیشگیری وضعی موجب افزایش تدریجی ارتکاب جرم می‌شود. مانند اینکه بزهکاران به شیوه-های بسیار خطرناک‌تر برای رسیدن به اهداف خود متوسل می شوند. حتی در فرض عدم حدوث فوری جابه‌جایی، بزهکاران در طولانی مدت برای فرصت‌های کاهش یافته با یافتن شیوه‌های جدید خود را با ارتکاب جرم تطبیق می‌دهند. ادعای جابجایی جرم در پیشگیری وضعی چندان دور از ذهن نیست. مجرمی که مبادرت به حفاری و کاوش در محوطه‌های باستانی می‌کند و پیش از شروع کار یا در حین انجام عمل حفاری و کاوش به دلیل اقدامات صورت گرفته در چارچوب پیشگیری وضعی مجبور به توقف اقدامات خود می‌شود همچنان آمادگی ارتکاب این جرم را در موقعیت مناسب دارد. چنین فردی که در ارتکاب عمل مجرمانه خود ناکام شده است ممکن است هر آن در صورت مناسب دیدن شرایط برای انجام عمل حفاری و کاوش اقدامات خود را از سر گیرد.

۲-ابزار محوری در پیشگیری وضعی از حفاری و کاوش غیرمجاز

یکی از انتقادات وارد بر پیشگیری وضعی از جرم ابزارمحوری بودن آن است. منتقدین در بررسی پیشگیری وضعی همواره به این نکته اشاره می‌کنند که پیشگیری وضعی، روشی ابزار

www.SID.ir

Archive of SID

محور و نه انسان محور در پیشگیری می‌باشد و صرفاً در تلاش است تا با به کار گیری ابزاری خاص از ارتکاب برخی جرایم جلوگیری کند در حالی که با تمرکز پیشگیری بر تربیت و آموزش افراد جامعه نتیجه مؤثرتری به دست می‌آید. پیشگیری وضعی مبتنی بر تقویت ارزش-های جامعه و متعالی کردن نهادهای آن و بررسی ریشه‌های بزهکاری و قطع آن نیست، بلکه به طور ساده بر کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم تاکید دارد. این شیوه به جای پرداختن به انگیزه و نیات درونی افراد که تغییر آنها دشوار و ارزیابی اقدامات انجام شده به مراتب دشوارتر است، بیشتر به بستن راه‌های دستیابی مرتکب به موضوع جرم و بزه‌دیده یا به افزایش زحمت و خطر برای مرتکب می‌پردازد تا راه حلی عملی برای پیشگیری از جرم ارائه دهد.[1] لذا عقیده ابزارمحور بودن این نوع از پیشگیری تا حدی قابل قبول است. در پیشگیری از جرم حفاری و کاوش غیرمجاز این نوع از پیشگیری با استفاده از دوربین‌های مدار بسته و قفل-ها و حفاظ‌ها و نرده‌ها و سایر وسایل حفاظتی می‌تواند تا حدی از میزان ارتکاب این جرم در جامعه بکاهد و راه دستیابی به محوطه‌های باستانی و تاریخی را برای افراد سودجو دشوار و گاهی غیر ممکن کند. اما توجه این نوع از پیشگیری بر استفاده از چنین روش‌هایی برای پیشگیری از جرم حفاری و کاوش و تمرکز آن بر استفاده از وسایل و ابزاری که موجب کاهش جرم می‌شود از توجه جرم شناسان به انواع دیگر پیشگیری که بیشتر بر افراد جامعه متمرکز است، ممانعت به عمل می‌آورد. منتقدان پیشگیری وضعی، انسان محور بودن پیشگیری را بر پیشگیری های ابزار محور ترجیح می‌دهند.

۳-موقتی و مقطعی بودن پیشگیری وضعی

اثر پیشگیرانه تدابیر پیشگیری وضعی مقطعی است. برخلاف پیشگیری اجتماعی که هدف آن تاثیر ماندگار و دراز مدت بر بزهکار یا بزه‌دیده است در پیشگیری وضعی تاثیرات کوتاه

[1] - میرخلیلی، محمود، پیشین، ص ۵۲.

www.SID.ir

Archive of SID

مدت آن منظور نظر است. تعمیم تدابیر پیشگیری وضعی در سطح کل جامعه ممکن است منتهی به اصلاح رویه پایدار شود ولی این امر عمومیت ندارد[1]. پیشگیری وضعی محدود به زمانی خاص است و نمی‌توان همواره به تاثیر آن بر کاهش روند ارتکاب جرم امید داشت. مادامی که راهکارهای این نوع از پیشگیری در جامعه رعایت می‌شود می‌توان به تاثیر آن تا حدی امیدوار بود اما به محض اینکه این اقدامات وضعی کاهش یافته یا از بین بروند آمار جرم به میزان قبلی خود باز خواهد گشت. در جرم حفاری و کاوش نیز می‌توان این مطلب را تا حدی تایید کرد. مادامی که اقدامات پیشگیری وضعی در محوطه‌ها و سایر اماکن رعایت می‌شود ممکن است جرایم ارتکابی علیه این آثار تا حد محسوسی کاهش یابد. به عنوان مثال تا زمانی که استفاده از دوربین‌های مدار بسته، نرده‌ها، یگان حفاظتی، و ... در دستور کار قرار می‌گیرد می‌توان به کاهش آمار این جرایم امیدوار بود. اما زمانی که این اقدامات اندکی کاهش یابد بعید نیست که به علت راحتی دسترسی به محوطه‌ها و نیز از بین رفتن خطر دستگیری افراد سودجو بار دیگر فکر سوء استفاده از میراث ملی را در ذهن بپرورانند. لذا به نظر می‌رسد راهکارهایی که منجر به پیشگیری دراز مدت و نه موقتی شود، بسیار موثرتر و کارآمدتر خواهد بود و اثر بیشتری نیز در کاهش جرایم به دنبال خواهد داشت.

۴-هزینه بر بودن اقدامات پیشگیری وضعی از جرم حفاری و کاوش

پیشگیری وضعی نوعی از پیشگیری است که برای اجرا نیاز به صرف هزینه نسبتاً زیادی دارد. اِعمال اقدامات پیشگیری وضعی برای جلوگیری از بروز جرایم علیه میراث فرهنگی و تاریخی و از جمله جرم حفاری و کاوش غیرمجاز نیاز به بودجه و تامین هزینه لازم دارد. نصب دوربین، اجرای اقدامات حفاظتی، اختصاص گشت‌های شبانه و ... همگی نیازمند صرف هزینه هنگفتی است در حال حاضر سازمان دارای چنین بودجه‌ای نمی‌باشد و به همین علت امکان

[1]- محمد نسل، غلامرضا، پیشین، ص ۶۴.

www.SID.ir

Archive of SID

برقراری اقدامات پیشگیری وضعی در بسیاری از مناطق در معرض خطر، بخصوص مکان‌های دور از دسترس و تپه‌های دورافتاده وجود ندارد[1].

[1] - نقل مضمون از مصاحبه با آقایان صالحی و قیاسی، کارشناسان حقوقی اداره حقوقی سازمان میراث فرهنگی، مورخ ۹۳/۱۰/۲۰.

www.SID.ir

Archive of SID

منابع و مآخذ

۱. آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، تهران: نشر گرایش، ۱۳۸۲.

۲. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳.

۳. الوانی، دکتر سید مهدی و پیروزبخت، معصوم، فرآیند مدیریت جهان‌گردی، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۵.

۴. پرادل، ژان، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵.

۵. جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، دائره المعارف علوم قضائی، تهران: انتشارات گنج دانش، جلد اول، ۱۳۵۹.

۶. حسینی، محمد، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۳.

۷. زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیرات، تهران: انتشارات ققنوس، ، ۱۳۸۸.

۸. سلیمی، علی و داوری، محمد، جامعه شناسی کجروی، تهران: انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۵.

۹. شکری، رضا و قادر، سیروس، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، تهران: انتشارات مهاجر، ۱۳۸۵.

۱۰. صابر، داوود، تعاریف و مفاهیم استاندارد آماری، تهران: انتشارات مرکز آمار ایران، ۱۳۸۸.

۱۱. صمدی، یونس، میراث فرهنگی در حقوق داخلی و بین الملل، تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۸۲.

۱۲. معصومی، غلامرضا، تاریخچه علم باستان شناسی، تهران: انتشارت سمت، ۱۳۸۸.

۱۳. معین، دکتر محمد، فرهنگ معین، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۱.

www.SID.ir

Archive of SID

۱۴. ملک اسمعیلی، عزیزاله، حقوق جزای عمومی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۵.

۱۵. ملک شهمیرزادی، دکتر صادق، باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده دم شهرنشینی، تهران: انتشارات سبحان نور، ۱۳۹۱.

۱۶. میرخلیلی، محمود، پیشگیری وضعی از بزهکاری، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، ۱۳۸۸.

۱۷. نارویی، اصغر و نقدی نژاد، مجتبی، جرایم علیه میراث فرهنگی در حقوق ایران و اسناد بین المللی، تهران: انتشارات جاودانه، چاپ دوم، ۱۳۹۰.

۱۸. بابایی، محمد علی و نجیبیان، علی، چالش‌های پیشگیری وضعی از جرم، مجله حقوقی دادگستری، سال ۷۵، شماره ۷۵، پاییز ۱۳۹۰.

۱۹. بهرام‌پور، شعبانعلی، میزان و چگونگی پوشش اخبار میراث فرهنگی در روزنامه ها و خبرگزاری ها، نامه پژوهش فرهنگی، سال هفتم، دوره جدید، شماره ۵، ۱۳۸۲.

۲۰. شاکری، ابوالحسن و پالندی، حسن، بررسی جرم حفاری و کاوش غیرمجاز، پژوهشنامه حقوقی، سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۰.

۲۱. صادقی، احمدرضا، مقدمه‌ای بر مفهوم سیاست جنایی، مجله عدالت، سال دوازدهم، شماره ۹۰، ۱۳۸۹.

۲۲. صفاری، دکتر علی، مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۳ و ۳۴، سال ۱۳۸۸.

۲۳. کلانتری، کیومرث، عوامل تورم جمعیت کیفری، مجموعه مقالات (همایش علمی- کاربردی پیشگیری از وقوع جرم)، معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم، ۱۳۸۳.

۲۴. گودرزی بروجردی، محمدرضا و جوانفر، عباس، نارسایی‌های زندان، مجله تخصصی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۸۲.

۲۵. لواسور، ژرژ، سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۱ و ۱۲، پاییز و زمستان ۱۳۷۱.

www.SID.ir

Archive of SID

۲۶. مرادی، علیرضا، عصارخانه جلوه‌ای از هویت فرهنگی، فصلنامه نجوای فرهنگ، سال چهارم، شماره سیزدهم، ۱۳۸۸.

۲۷. مرادی، علیرضا، نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال پنجم، شماره ۵۳ و ۵۴، خرداد و تیر ۱۳۹۰.

۲۸. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، مباحثی در علوم جنایی، به کوشش دکتر شهرام ابراهیمی، ۱۳۸۳.

www.SID.ir